

פרשת נח

רש"י פרשת נח

(ט) אלה תולדות נח נח איש צדיק – הואיל והזכירו ספר בשבחו שנאמר (משלי י ז) זכר צדיק לברכה⁹⁸. דבר אחר ללמדך שעיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים⁹⁹. כדורותיו – יש מרבותינו דורשים אותו לשבח כל שכן שאלו היה בדור צדיקים היה צדיק יותר, ויש שדורשים אותו לגנאי לפי דורו היה צדיק ואלו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום¹⁰⁰.

את האלהים התהלך נח – ובאברהם הוא אומר (יז א) התהלך לפני (כד ט) אשר התהלכתי לפניו. נח היה צריך סעד לתומכו, אבל אברהם היה מתחזק ומהלך בצדקו מאליו¹⁰¹. התהלך – לשון עבר, וזהו שמושו של למד, בלשון כבוד משמשת להבא ולשעבר בלשון אחד, (שם יג יז) קום התהלך להבא, התהלך נח לשעבר, (ש"א יב יט) התפלל בעד עבדיך להבא, (מלכים א ח מב) ובא והתפלל אל הבית הזה לשון עבר, אלא שהו"ו שבראשו הופכו להבא.

(יא) ותשחת – לשון ערוה ועבודה זרה, כמו (דברים ד טז) פן תשחיתון, כי השחית כל בשר וגו'¹⁰².

ותמלא הארץ חמס – גזל¹⁰³.

(יב) כי השחית כל בשר – אפילו בהמה חיה ועוף נזקקין לשאינן מינן¹⁰⁴.

⁹⁸ מדרש תנחומא (נח סי' ט): ויזכור אלהים את נח. זש"ה זכר צדיק לברכה (משלי י ז), זה נח שכתוב בו איש צדיק. ע"י לקמן יח יח.

⁹⁹ ע"י בראשית רבה (פרשה ל סי' ו): אלה תולדות נח הה"ד (משלי יא) פרי צדיק עץ חיים. מה הן פירותיו של צדיק, מצות ומעשים טובים.

וע"י מדרש תנחומא (נח סי' ב): אלה תולדות נח, כך פתח רבי תנחומא בר אבא ואמר פרי צדיק עץ חיים ולוקח נפשות חכם (משלי יא). א"ר יהודה, הללו בשעה שהאדם מסתלק מן העולם בלא בנים הוא מיצר ובוכה. א"ל הקב"ה למה אתה בוכה, מפני שלא עמדת פרי בעה"ז, יש לך פרי יפה מן הבנים, אמר לפניו, רבש"ע, אי זה פרי שהעמדתי, א"ל הקב"ה, התורה שכתוב בה פרי צדיק עץ חיים, בנים אינו אומר, אלא פרי צדיק. וכן תולדותיו של אדם אלו מעשיו הטובים. וכן הוא אומר אלה תולדות נח, נח איש צדיק תמים.

¹⁰⁰ ע"י סנהדרין (קח ע"א): אשר דבר לעשות לעמו, אלה תולדות נח [נח איש צדיק תמים היה בדורותיו], אמר רבי יוחנן, בדורותיו ולא בדורות אחרים. וריש לקיש אמר בדורותיו, כל שכן בדורות אחרים. אמר רבי חנינא, משל דרבי יוחנן למה הדבר דומה, לחבית של יין שהיתה מונחת. במרתף של חומץ, במקומה ריחה נודף, שלא במקומה אין ריחה נודף. אמר רבי אושעיא, משל דריש לקיש למה הדבר דומה, לצלוחית של פליטון שהיתה מונחת במקום הטנופת. במקומה ריחה נודף, וכל שכן במקום הבוסם.

¹⁰¹ מדרש תנחומא (לך לך סי' כו): כתיב בנח את האלהים התהלך נח (בראשית ו ט), וכתיב באברהם התהלך לפני, מי שהוא קורא סבור שהיה נח גדול מאברהם, ואינו כן, ר' יוחנן וריש לקיש, ר' יוחנן אמר משל למה הדבר דומה, למלך שהיו לו שני בנים, אחד גדול ואחד קטן, הקטן היה אוהב בו כדי שלא יפול, והגדול היה הולך לפניו, כך כתיב בנח את האלהים התהלך נח, שלא ישתקע בדור המבול, אבל אברהם שהיה יחידו של עולם והיה צדיק, א"ל הקדוש ברוך הוא התהלך לפני והיה תמים. ¹⁰² ע"י סנהדרין (נז ע"א): ותנא דבי רבי ישמעאל בכל מקום שנאמר השחתה, אינו אלא דבר ערוה ועבודת כוכבים. דבר ערוה, שנאמר כי השחית כל בשר את דרכו. עבודת כוכבים, דכתיב פן תשחיתון ועשיתם וגו'. ואידך, אורחיהו דקא מגלי. שפיכות דמים, דכתיב שופך דם האדם וגו'.

¹⁰³ ע"י תנא דבי אליהו זוטא (פרק י): וכו' וירדו לידי חמס וגזל, שנאמר ותמלא הארץ חמס. וע"י בראשית רבה (פרשה לא סי' ה): כי מלאה הארץ חמס מפניהם איזהו חמס ואיזה היא גזל, א"ר חנינא, חמס אינו שוה פרוטה, וגזל ששוה פרוטה. וכך היו אנשי המבול עושים, היה אחד מהם מוציא קופתו מליאה תורמוסים, והיה זה בא ונוטל פחות משהו פרוטה וזה בא ונוטל פחות משהו פרוטה עד מקום שאינו יכול להוציאו ממנו בדין.

¹⁰⁴ וע"י סנהדרין (קח ע"א): כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ. אמר רבי יוחנן, מלמד שהרביעו בהמה על חיה, וחיה על בהמה, והכל על אדם, ואדם על הכל. ע"י בראשית רבה (פרשה כח סי' ח): רבי

פרשת נזח

(יג) קץ כל בשר – כל מקום שאתה מוצא זנות ועבודה זרה אנדרלמוסיא באה לעולם והורגת טובים ורעים¹⁰⁵.

כי מלאה הארץ חמס – לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל¹⁰⁶.

את הארץ – כמו מן הארץ, ודומה לו (שמות ט כט) כצאתי את העיר, מן העיר. (מ"א טו כג) חלה את רגליו, מן רגליו.

דבר אחר, את הארץ, עם הארץ, שאף שלשה טפחים של עומק המחרישה נמוחו ונמשמשו¹⁰⁷.

(יד) עשה לך תבת – הרבה ריח והצללה לפניו, ולמה הטריחו בבנין זה, כדי שיראוהו אנשי דור המבול עוסק בה מאה ועשרים שנה ושואלין אותו מה זאת לך, והוא אומר להם עתיד הקדוש ברוך הוא להביא מבול לעולם אולי ישובו¹⁰⁸.

עצי גפר – כך שמו ולמה ממין זה, על שם נפרית שנגזר עליהם להמחות בו. קנים – מדורים מדורים לכל בהמה וחיה¹⁰⁹.

בכפר – זפת בלשון ארמי. ומצינו בתלמוד כופרא בתיבתו של משה, על ידי שהיו המים תשים דיה בחומר מבפנים וזפת מבחוץ. ועוד כדי שלא יריח אותו צדיק ריח רע של זפת, אבל כאן מפני חזק המים וזפתה מבית ומבחוץ¹¹⁰.

עזריה בשם רבי יהודה בר סימון אמר, הכל קלקלו מעשיהן בדור המבול, הכלב היה הולך אצל הזאב, והתרנגול היה מהלך אצל הטווס. הדא הוא דכתיב, כי השחית כל בשר. השחית כל אדם אין כתיב, אלא כי השחית כל בשר. רבי לוליאני בר טברין בשם רבי יצחק אמר, אף הארץ זינתה, היו זרעין לה חטין, והיא מפקא זונין אילין, זונייא רבה מן דרא דמבולא אינון.

¹⁰⁵ ע"י ויקרא רבה (פרשה כג ס' ט): דור המבול נמחו מן העולם ע"י שהיו שטופין בזנות. אמר רבי שמלאי, כל מקום שאתה מוצא זנות, אנדרלמוסיא באה לעולם והורגת טובים ורעים.

וע"י ילקוט שמעוני תורה פרשת במדבר רמז תרצה: אין מדתו של הקדוש ברוך הוא כמדת ב"ו, מלך ב"ו שמרדה עליו מדינה שולח בה אנדרלמוסיא והורג הטובים עם הרעים, והקב"ה אינו כן אלא מאבד את הרשעים וממלט את הצדיקים, חטאו דור אנוש אבד אותם, והציל את חנוך. שנאמר ויתהלך חנוך את האלהים, למה, ביום צרה יודע חוסי בו, דור המבול הכעיסוהו ואבדן שנאמר וימח את כל היקום, והציל לנח, שנאמר ונח מצא חן.

¹⁰⁶ ע"י סנהדרין (קח ע"א): ויאמר ה' לנח קץ כל בשר בא לפני אמר רבי יוחנן בא וראה כמה גדול כחה של חמס שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם עליהם גזר דינם עד שפשטו ידיהם בגזל. שנאמר כי מלאה הארץ חמס מפניהם, והנני משחיתם את הארץ. וכתיב (יחזקאל ז) החמס קם למטה רשע לא מהם ולא מהמונם ולא מהמהם ולא נח בהם.

¹⁰⁷ ע"י בראשית רבה (פרשה לא ס' ז): הנני משחיתם את הארץ, ר' הונא ורבי ירמיה בשם רב כהנא בר מלכיה, אפילו ג' טפחים שהמחרישה שולטת בארץ נימוחו. משל לבן מלכים שהיה לו פדגוג, כל זמן שהיה סורח היה פדגוג שלו נרדה. ולבן מלכים שהיה לו מניקה כל זמן שהוא סורח היתה מניקתו נרדת. כך אמר הקב"ה הנני משחיתם את הארץ, הא אנא מחבל להון ומחבל לארעא עמהון.

¹⁰⁸ ע"י מדרש תנחומא (נח ס' ה): עשה לך תבת עצי גופר. א"ר הונא בשם רבי יוסי, ק"כ שנה היה מתרה הקב"ה בדור המבול שמא יעשו תשובה, כיון שלא עשו תשובה, א"ל עשה לך תבת עצי גופר. עמד נח ועשה תשובה, ונטע ארזים. והיו אומרין לו, ארזים אלו למה, אמר להן, הקב"ה מבקש להביא מבול לעולם, ואמר לי לעשות תיבה כדי שאמלט בה אני וביתי. והיו משחקין ממנו ומלעיגין בדבריו, והיה משקה אותן ארזין, והן גדילין. והיו אומרין לו, מה אתה עושה, ומשיב להן כענין הזה, והיו מלעיגין עליו. לסוף ימים קצצן, והיה מנסרן. והיו אומרין לו, מה אתה עושה, ואומר להן כך, והיה מתרה בהן. כיון שלא עשו תשובה, מיד הביא עליהן מבול. שנאמר וימח את כל היקום.

¹⁰⁹ ע"י תרגום.

¹¹⁰ ע"י בראשית רבה (פרשה לא ס' ט): וכפרת אותה מבית ומחוץ בכופר. הכא את אמר וכפרת אותה, וגו' ולהלן את אמר ותחמרה בחמר ובזפת (שמות ב), אלא להלן על ידי שהיו המים תשים, ותחמרה בחמר ובזפת, בחמר מפני הריח ובזפת מפני המים. וע"י סוטה יב ע"א, ותחמרה בחמר ובזפת, תנא, חמר מבפנים וזפת מבחוץ, כדי שלא יריח אותו צדיק.

פרשת נז

(טז) צהר – יש אומרים חלון ויש אומרים אבן טובה המאירה להם¹¹¹.
ואל אמה תכלנה מלמעלה – כסוי משופע ועולה עד שהוא קצר מלמעלה ועומד על אמה
כדי שיזוכו המים למטה¹¹².
בצדה תשים – שלא יפלו הגשמים בה.
תחתים שנים ושלשים – שלש עליות זו על גב זו, עליונים לאדם, אמצעים למדור בהמה,
תחתיים לזבל¹¹³.
(יז) ואני הנני מביא – הנני מוכן להסכים עם אותם שזרוזני ואמרו לפני כבר (תהלים ח ה)
מה אנוש כי תזכרנו¹¹⁴.
מבול – שבלה את הכל, שבלבל את הכל, שהוביל את הכל מן הגבוה לנמוך. וזהו לשון
אונקלוס שתרגם טופנא, שהציף את הכל והביאם לזבל שהיא עמוקה, לכך נקראת שנער
שנערו שם כל מתי מבול.
(יח) והקמותי את בריתי – ברית היה צריך על הפירות שלא ירקבו ויעפשו, ושלא יהרגוהו
רשעים שבדור¹¹⁵.
אתה ובניך ואשתך – האנשים לכד והנשים לכד, מכאן שנאסרו בתשמיש המטה¹¹⁶.
(יט) ומכל החי – אפילו שדים¹¹⁷.
שנים מכל – מן הפחות שבהם, לא פחתו משנים, אחד זכר ואחד נקבה.
(כ) מהעוף למינהו – אותן שדבקו במיניהם ולא השחיתו דרכם. ומאליהם באו, וכל
שהתיבה קולטתו הכנים בה¹¹⁸.

¹¹¹ עי' סנהדרין (קח ע"ב): צוהר תעשה לתיבה. אמר רבי יוחנן, אמר לו הקדוש ברוך הוא לנח, קבע
בה אבנים טובות ומרגליות כדי שיהיו מאירות לכם כצהרים. ועי' בראשית רבה (פרשה לא סי' יא):
צוהר תעשה לתיבה, ר' חוניה ור' פנחס ר' חנין ור' הושעיא לא מפרשין, ר' אבא בר כהנא ורבי לוי
מפרשין. ר' אבא בר כהנא אמר חלון, רבי לוי אמר מרגליות. רבי פנחס משום רבי לוי אמר, כל י"ב
חדש שהיה נח בתיבה, לא צריך לא לאור החמה ביום ולא לאור הלבנה בלילה, אלא מרגלית היתה לו
והיה תולה אותה. ובשעה שהיא כהה, היה יודע שהוא יום, ובשעה שהיתה מבהקת, היה יודע שהוא
לילה.

¹¹² עי' ילקוט שמעוני (תורה רמז נד), ואל אמה תכלנה מלמעלה. ר' נחמיה אומר כמין קמרוטין
היתה, והיה משקיף בה ועולה ומשקיף בה, ועולה עד שהעמידה על אמתא, שנאמר ואל אמה תכלנה
מלמעלה.

¹¹³ עי' סנהדרין (קח ע"ב): דבהכי [הוא] דקיימא תחתיים שנים ושלשים תעשה. תנא, תחתיים
לזבל אמצעיים לבהמה, עליונים לאדם.

¹¹⁴ עי' ילקוט שמעוני (בראשית פרק ו רמז נח): ואני הנני מביא, הנני מסכים לדברי מלאכים,
שאמרו מה אנוש כי תזכרנו.

¹¹⁵ עי' בראשית רבה (פרשה לא סי' יב): והקמותי את בריתי אתך, ברית אתה צריך מפני הפירות
שאתה כונס, שלא ירקבו ושלא יתעפשו ושלא ישתנו. ברית אתה צריך, הגבורים היה א' מהם נותן
רגלו על התהום וסותמו, נותן ידו על החלון וסותמה. היה בא ליכנס לתיבה, והיו רגליו מתערכלות.
הה"ד הרפאים יחוללו מתחת מים ושוכניהם (איוב כו). ארי היה בא ליכנס לתיבה והיו שינוי קהות.
הה"ד שאגת אריה וקול שחל ושיני כפירים נתעו (שם ד) א"ר חייא בר אבא, נגר היית, ואילולי בריתי
שהיתה אתך, לא היית יכול ליכנס לתיבה. הה"ד והקמותי בריתי אתך. אימתי, לכשתכנס אל התיבה
אתה ובניך.

¹¹⁶ עי' בראשית רבה (פרשה לא סי' יב): אתה ובניך, ר' יהודה בר סימון ור' חנין בשם רב שמואל בר
ר' יצחק אמר, נח, כשנכנס לתיבה, נאסר לו פריה ורביה. הה"ד ובאת אל התיבה אתה ובניך לעצמן,
ואשתך ונשי בניך לעצמן. כיון שיצא, התיר לו. הה"ד, צא מן התיבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך.

¹¹⁷ עי' בראשית רבה (פרשה לא סי' יג): ומכל החי מכל בשר שנים וגו', א"ר הושעיא אפי' רוחות
נכנסים עם נח אל התיבה. שנאמר מכל החי, מאותן שנבראו להם נפשות, ולא נברא להם גופין.

¹¹⁸ עי' סנהדרין (קח ע"ב): מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו. אישות לבהמה
מי אית לה, אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, מאותם שלא נעבדה בהם עבירה. מנא ידע,
אמר רב חסדא, שהעבירן לפני התיבה. כל שהתיבה קולטתו, בידוע שלא נעבדה בהם עבירה. וכל שאין

פרשת נח

(כב) ויעש נח – זה בנין התיבה¹¹⁹.

פרק ז

(א) כי אותך ראיתי צדיק – ולא נאמר צדיק תמים, מכאן שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו¹²⁰.

(ב) הטהורה – העתידה להיות טהורה לישראל, למדנו שלמד נח תורה¹²¹.

שבעה שבעה – כדי שיקריבי מהם קרבן בצאתו¹²².

(ג) גם מעוף השמים וגו' – בטהורים הכתוב מדבר וילמד סתום מן המפורש.

(ד) כי לימים עוד שבעה – אלו שבעת ימי אבלו של מתושלח הצדיק, שחם הקדוש ברוך

הוא על כבודו ועכב את הפורענות¹²³. צא וחשוב שנותיו של מתושלח ותמצא שהם כלים בשנת שש מאות שנה לחיי נח.

כי לימים עוד – מהו עוד זמן אחר זמן, זה נוסף על מאה ועשרים שנה.

ארבעים יום – כנגד יצירת הולד, שקלקלו להמריח ליוצרים לצור צורת ממזרים¹²⁴.

(ה) ויעש נח – זה ביאתו לתיבה.

(ז) נח ובניו – האנשים לבד והנשים לבד לפי שנאסרו בתשמיש המטה, מפני שהעולם היה

שרוי בצער¹²⁵.

התיבה קולטתו, בידוע שנעבדה בה עבירה.

¹¹⁹ עי' בראשית רבה (פרשה לא סי' יד): ויעש נח ככל אשר צוה אותו אלהים כן עשה. זה שיכון לעשיית התיבה.

¹²⁰ עי' בראשית רבה (פרשה לב סי' ג): הקב"ה מנסה את הצדיקים. שנאמר ה' צדיק יבחן. ה' צדיק יבחן, זה נח. שנאמר ויאמר ה' לנח כי אותך ראיתי צדיק לפני. אמר ר' אלעזר בן עזריה מצינו שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו, וכולו שלא בפניו. שכן הוא אומר בנח איש צדיק תמים היה שלא בפניו, וכתיב כי אותך ראיתי צדיק לפני בפניו.

ועי' עירובין (יח ע"ב): ואמר רבי ירמיה בן אלעזר, מקצת שבחו של אדם אומרים בפניו וכולו שלא בפניו מקצת שבחו בפניו דכתיב כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה. כולו שלא בפניו, דכתיב נח איש צדיק תמים היה בדורותיו.

¹²¹ לא מצאתי, אמנם עי' מדרש (ויקרא רבה פרשה ב סי' י'): מן הבקר ומן הצאן ברוך המקום שספר עצמו עם הצדיקים הראשונים אדם העלה שור ע"ג המזבח שנאמר (תהלים סט) ותיטב לה' משור פר נח קיים מה שכתוב בתורה שנאמר (בראשית ח) ויבן נח מזבח לה'.

¹²² שמות רבה (פרשה נ סי' ב): תן לחכם ויחכם עוד (משלי ט), זה נח, שא"ל הקדוש ברוך הוא מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה וגו', וכשיצא מה כתיב ויבן נח מזבח לה' (בראשית ח), מאי ויבן, נתבונן ואמר, מה טעם ריבה הקדוש ברוך הוא בטהורים יותר מן הטמאים, לא שהיה רוצה להקריב לו מהן, מיד ויקח מכל הבהמה הטהורה. הוי תן לחכם ויחכם עוד, לפי שהחכם שומע דבר, ומקיימו ומוסיף עליו.

¹²³ עי' מדרש שוחר טוב על תהלים (מזמור כו): ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו. אמר רב הושעיה, מלמד שתלה הקדוש ברוך הוא שבעת ימי אבלו של מתושלח הצדיק שיעשו תשובה, ולא עשו. על שם שנאמר, אל תאסוף עם חטאים נפשי.

ועי' ילקוט שמעוני (תורה רמז נו): ויהי לשבעת הימים, אמר רבא אלו ימי אבלו של מתושלח הצדיק. ללמדך, שהספדן של צדיקים מעכב את הפורענות.

¹²⁴ עי' בראשית רבה (פרשה לב סי' ה): א"ר שמעון בן יוחאי הן עברו על התורה שניתנה לארבעים יום, לפיכך ארבעים יום וארבעים לילה. א"ר יוחנן בן זכאי, הם קלקלו את הצורה שניתנה לארבעים יום, לפיכך ארבעים יום וארבעים לילה.

¹²⁵ ירושלמי תענית (פ"א ה"ו): ר' יודה בר פזי ר' חנין בשם ר' שמואל בר רב יצחק נח בכניסתו לתיבה נאסרה לו תשמיש המיטה. מ"ט [בראשית ו יח] ובאת אל התיבה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך אתך וביציאתו הותרה לו תשמיש המיטה מ"ט [שם ח טז] צא מן התיבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך אתך.

ועי' מדרש תנחומא (נח סי' יז): וכן עשו נח ובניו והבהמה והחיה והעוף, לא נזקקו לפריה ורבייה כשנכנסו לתבה, שכן צוה להם הקדוש ברוך הוא כשנכנסו לתבה, מנין ויבא נח ובניו, הזכרים לעצמן, ואשתו ונשי בניו הנקבות לעצמן, כך כל הימים שהיה נח בתבה, היו נח ובניו וכל אשר אתו אסורים

פרשת נזח

מפני מי המבול – אף נח מקטני אמנה היה, מאמין ואינו מאמין שיבא המבול, ולא נכנס לתיבה עד שדחקהו המים¹²⁶.
(ט) באו אל נח – מאליהן¹²⁷.

שנים שנים – כלם הושו במנין זה, מן הפחות היו שנים.
(יא) בחדש השני – רבי אליעזר אומר זה מרחשון רבי יהושע אומר זה אייר¹²⁸.
נבקעו – להוציא מימיהן.

תהום רבה – מדה כנגד מדה, הם חטאו ברבה רעת האדם (בראשית ו ה), ולקו בתהום רבה¹²⁹.

(יב) ויהי הגשם על הארץ – ולהלן הוא אומר (פסוק יז) ויהי המבול, אלא כשהורידן הורידן ברחמים, שאם יחזרו יהיו גשמי ברכה, וכשלא חזרו היו למבול¹³⁰.

ארבעים יום וגו' – אין יום ראשון מן המנין לפי שאין לילו עמו, שהרי כתיב ביום הזה נבקעו כל מעינות. נמצאו ארבעים יום כלים בכ"ח בכסליו, לרבי אליעזר שהחדשים נמנין כסדרן אחד מלא ואחד חסר, הרי שנים עשר ממרחשון ועשרים ושמונה מכסליו¹³¹.

(יג) בעצם היום הזה – למדך הכתוב שהיו בני דורו אומרים אילו אנו רואים אותו נכנס לתיבה אנו שוברין אותה והורגין אותו. אמר הקדוש ברוך הוא אני מכניסו לעיני כלם ונראה דבר מי יקום¹³².

(יד) צפור כל כנף – דבוק הוא, צפור של כל מין כנף, לרבות חגבים¹³³. (כנף לשון נוצה כמו (ויקרא א יז) ושסע אותו בכנפיו, שאפילו נוצתה עולה אף כאן צפור כל מין מראית נוצה).
(טז) ויסגור ה' בעדו – הגין עליו שלא ישברוה, הקיף התיבה רובים ואריות והיו הורגים

בתשמיש המטה, אמר להם הקדוש ברוך הוא אפשר שאהא כועס ומחריב את העולם ואתה בונה, אלא כשיעבור המבול אתם נזקקים לפריה ורבייה, שנא' לאמר לאסורים צאו (ישעיה מט ט), וכיון שיבשה הארץ אמר לו הקדוש ברוך הוא צא מן התבה [אתה ואשתך] (בראשית ח טז), והתיר להם פריה ורבייה.

¹²⁶ עי' ילקוט שמעוני (תורה רמז נו): ויבוא נח וגו' מפני מי המבול, אמר ר' יוחנן נח מחוסר אמנה היה אילולי שהגיעו מים עד קרסוליו לא היה נכנס בתיבה.

¹²⁷ עי' לעיל הערה 118.

¹²⁸ סדר עולם רבה (פרק ד): המבול היה כל י"ב חדש, שנאמר בשנת שש מאות שנה לחיי נח וגו' (בראשית ז יא), ודורו אינן חיינן לעלם הבא ואינן נדונין, שנאמר לא ידון רוחי באדם לעולם (שם ו ג), רבי יהושע אומר בחדש השני בשבעה עשר [יום] לחדש (שם ז יא) זה אייר, שהוא שני לניסן שבו נברא העולם, ובו כימה שוקעת, ולפי ששינו את מעשיהן לפני המקום, שינה עליהן סדרי בראשית, רבי אליעזר אומר בחדש השני בשבעה עשר [יום] לחדש זה מרחשון, שהוא שני לתשרי שבו נברא העולם, ובו כימה עולה, והיא היתה זמנה של רביעה, חכמים כדברי רבי אליעזר למבול וכדברי רבי יהושע לתקופות.

¹²⁹ עי' סנהדרין (קח ע"א): אמר רבי יוחנן, דור המבול ברבה קלקלו וברבה נידונו. ברבה קלקלו שנאמר וירא ה' כי רבה רעת האדם, וברבה נידונו שנאמר כל מעינות תהום רבה.

¹³⁰ עי' ז"ח כב ע"א: א"ר יצחק, בא וראה, כשהוריד הקב"ה המים, הורידם תחלה ברחמים, כדי להראות לעולם, שאם ישבו יקבלם. משמע דכתיב בתחלה, ויהי הגשם, ולהלן הוא אומר, ויהי המבול, שאם יחזרו יהיו גשמי ברכה, לא חזרו, היה מבול.

¹³¹ עי' סדר עולם רבה (פרק ד): רבי אליעזר אומר בחדש השני בשבעה עשר [יום] לחדש זה מרחשון, שהוא שני לתשרי שבו נברא העולם, ובו כימה עולה, והיא היתה זמנה של רביעה, וכו'. ויהי הגשם וגו', עד מתי ארבעים יום וארבעים לילה, עד כ"ז בכסלו.

¹³² עי' בראשית רבה (פרשה לב ס"ח): בעצם היום הזה בא נח. א"ר יוחנן, אמר הקב"ה, אם נכנס נח לתיבה בלילה עכשיו, יהיו כל דורו אומרים כך, לא היינו יודעים בו, ואילו היינו יודעים בו לא היינו מניחין אותו ליכנס. אלא בעצם היום הזה בא נח דרגיש ליה.

¹³³ עי' בראשית רבה (פרשה לב ס"ח): בעצם היום הזה בא נח. א"ר יוחנן, אמר הקב"ה, אם נכנס נח לתיבה בלילה עכשיו, יהיו כל דורו אומרים כך, לא היינו יודעים בו, ואילו היינו יודעים בו לא היינו מניחין אותו ליכנס. אלא בעצם היום הזה בא נח דרגיש ליה.

פרשת נזח

בהם¹³⁴. ופשוטו של מקרא סגר כנגדו מן המים, וכן כל בעד שבמקרא לשון כנגד הוא, (בראשית כ יח) בעד כל רחם, (מ"ב ד ד) בעדך ובעד בניך, (איוב ב ד) עור בעד עור, (תהלים ג ד) מגן בעדי, (ש"א יב יט) התפלל בעד עבדיך כנגד עבדיך.

(יז) ותרם מעל הארץ – משוקעת היתה במים אחת עשרה אמה כספינה טעונה המשוקעת מקצתה במים, ומקראות שלפנינו יוכיחו¹³⁵.
(יח) ויגברו – מאליהן.

(כ) חמש עשרה אמה מלמעלה – למעלה של כל גובה כל ההרים, לאחר שהושו המים לראשי ההרים¹³⁶.

(כב) נשמת רוח חיים – נשימה של רוח חיים.

אשר בחרבה – ולא דגים שבים¹³⁷.

(כג) וימח – לשון ויפעל הוא, ואינו לשון ויפעל, והוא מגורתה, ויפן ויבן כל תיבהו שסופה ה"א, כגון בנה מחה קנה, כשהוא נותן וי"ו יו"ד בראשה נקוד בחירק תחת היו"ד.

אך נח – לבר נח זהו פשוטו, ומדרש אגדה היה גונח וכוהה דם מטורת הבהמות והחיות, ויש אומרים שאיחר מזונות לארי והכישו, ועליו נאמר (משלי יא לא) הן צדיק בארץ ישולם¹³⁸.

פרק ח

(א) ויזכור אלהים – זה השם מדת הדין הוא ונהפכה למדת רחמים על ידי תפלת הצדיקים, ורשעתן של רשעים הופכת מדת רחמים למדת הדין שנאמר (בראשית ו ה) וירא ה' כי רבה רעת האדם וגו', ויאמר ה' אמחה והוא שם מדת רחמים¹³⁹.

¹³⁴ עי' ילקוט שמעוני (תורה רמז נז): כיון שראו הרשעים שהן אבודים, בקשו להפוך את התיבה הקיף אריות לתיבה והיו אוכלין אותן שנאמר ויסגור ה' בעדו שכן הוא אומר אלהי שלח מלאכיה וסגר פום אריותא ולא חבלוני.

¹³⁵ עי' בראשית רבה (פרשה לב סי' ט): ויהי המבול מ' יום על הארץ ר' פנחס בשם רבי לוי אמר כך היתה תיבתו של נח משוקעת במים כספינה הזו שהיא משוקעת ועומדת בלמין. ויגברו המים וגו' א"ר פנחס משום רבי לוי כך היתה תיבתו של נח שטה על פני המים כעל ב' קורות כמן טבריא לסוסתיא. ועי' בראשית רבה (פרשה לג סי' ז): לט"ז יום חסרו אמה, לארבעת ימים טפח ומחצה בכל יום. ונמצאת אומר, שהיתה התיבה משוקעת במים י"א אמה, וכולהם לששים יום חסרו. הה"ד והמים היו הלך וחסור.

¹³⁶ עי' יומא (עו ע"א): חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים ויכסו ההרים, וכי חמש עשרה אמה בעמק, חמש עשרה בהרים, וכי מיא שורי שורי קיימי. ועוד, תיבה היכי סגי, אלא נבקעו כל מעינות תהום רבה עד דאשוו מיא בהדי טורי, והדר חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים.

¹³⁷ עי' בראשית רבה (פל"ב סי' יא): מכל אשר בחרבה מתו, פרט לדגים. וי"א, אף הן היו בכלל מאוספין, אלא שברחו לים הגדול לאוקיינוס.

¹³⁸ עי' בראשית רבה (פרשה לב סי' יא): לאוקיינוס וימח את כל היקום וישאר אך נח ר' הונא בשם ר"י אך מיעוט שאף הוא היה גונח דם מפני הצינה.

ועי' מדרש תנחומא (נח סי' ט?): א"ר יוחנן בשם ר"א ברבי יוסי הגלילי פעם אחד שהה נח לזון את הארי הכישו הארי ויצא צולע שנאמר וישאר אך נח אך שלא היה שלם ולא היה כשר להקריב קרבן, והקריב שם בנו תחתיו. ועליו נאמר הן צדיק בארץ ישולם (משלי יח). רב הונא בשם רבי יוסי אמר, יצא גונח וכוהה דם מן הצנה. לפיכך הוא אומר הוציאה ממסגר נפשי וגו' בי יכתירו צדיקים שבי נוטל הקב"ה כתר (ס"א נוטלת כתר צדיקים) שאומר ומה נח שהיה צדיק ולא היה צדיק שלם כך עשה לו הקב"ה נסים, שנאמר ימלט אי נקי (איוב כב), ולא נקי, אם היה צדיק גמור עאכ"ו.

¹³⁹ עי' בראשית רבה (פרשה לג סי' ג): ויזכור אלהים את נח וגו', א"ר שמואל בר נחמני, אוי להם לרשעים שהם הופכים מדת רחמים למדת הדין. בכל מקום שנאמר ה' מדת רחמים, ה' ה' אל רחום וחנון (שמות לד), וכתוב וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ (בראשית ו) וינחם ה' כי עשה את האדם (שם), ויאמר ה' אמחה וגו', אשריהם הצדיקים שהן הופכים מדת הדין למדת רחמים. בכל מקום שנאמר אלהים הוא מדת הדין אלהים לא תקלל (שמות כב) עד האלהים יבא דבר שניהם, וכתוב וישמע אלהים את נאקתם, ויזכור אלהים את בריתו וגו', ויזכור אלהים את רחל וגו', ויזכור אלהים את נח. מה זכירה נזכר לו, שזן ופירנס אותם כל י"ב חודש בתיבה, ויזכור אלהים את נח.

פרשת נזח

ויזכור אלהים את נח וגוי' – מה זכר להם לבהמות זכות שלא השחיתו דרכם קודם לכן, ושלא שמשו בתיבה¹⁴⁰.

ויעבר אלהים רוח – רוח תנחומין והנחה עברה לפניו.
על הארץ – על עסקי הארץ.

וישכו – כמו (אסתר ב א) כשוך חמת המלך לשון הנחת חמה¹⁴¹.

(ב) ויסכרו מעינות – כשנפתחו כתיב (ז יא) כל מעינות, וכאן אין כתיב כל, לפי שנשתיירו מהם אותן שיש בהם צורך לעולם, כגון חמי טבריא וכיוצא בהם¹⁴².
ויכלא – וימנע (שמו"ר פ"ב סי' ב), כמו (תהלים מ יב) לא תכלא רחמך, (בראשית כג ו) לא יכלה ממך.

(ג) מקצה חמשים ומאת יום – התחילו לחסור, והוא אחד בסיון. כיצד, בעשרים ושבעה בכסליו פסקו הגשמים, הרי שלשה מכסליו, ועשרים ותשעה מטבת, הרי שלושים ושנים, ושבת ואדר וניסן ואייר מאה ושמונה עשר, הרי מאה וחמשים.

(ד) בחדש השביעי – סיון והוא שביעי לכסליו, שבו פסקו הגשמים¹⁴³.

בשבעה עשר יום – מכאן אתה למד שהיתה התיבה משוקעת במים אחת עשרה אמה, שהרי כתיב (פסוק ה) בעשירי באחד לחדש נראו ראשי ההרים, זה אב שהוא עשירי (למרחשון) לירידת גשמים, והם היו גבוהים על ההרים חמש עשרה אמה, וחסרו מיום אחד בסיון עד אחד באב חמש עשרה אמה לששים יום. הרי אמה לארבעה ימים, נמצא שבששה עשר בסיון לא חסרו אלא ארבע אמות, ונחה התיבה ליום המחרת, למדת שהיתה משוקעת אחת עשרה אמה במים שעל ראשי ההרים¹⁴⁴.

(ה) בעשירי נראו ראשי ההרים – זה אב שהוא עשירי למרחשון שהתחיל הגשם. ואם תאמר הוא אלול, ועשירי לכסליו שפסק הגשם, כשם שאתה אומר בחדש השביעי סיון והוא שביעי להפסקה אי אפשר לומר כן, על כרחך שביעי אי אתה מונה אלא להפסקה, שהרי לא כלו ארבעים יום של ירידת גשמים ומאה וחמשים של תגבורת המים עד אחד בסיון. ואם אתה אומר שביעי לירידה אין זה סיון, והעשירי אי אפשר למנות אלא לירידה, שאם אתה אומר להפסקה והוא אלול אי אתה מוצא בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל הארץ, שהרי מקץ ארבעים משנראו ראשי ההרים שלח את העורב, ועשרים ואחד יום הוחיל בשליחות היונה. הרי ששים יום משנראו ראשי ההרים עד שחרבו פני האדמה, ואם תאמר באלול נראו נמצא

¹⁴⁰ עי' ירושלמי תענית (פרק ? הלכה ?): א"ר חיייה בר בא, למשפחותיהם יצאו מן התיבה, ע"י ששימרו יחסיהן, זכו להנצל מן התיבה. תדע לך שהוא כן, דתנינן חם כלב ועורב קילקלו מעשיהן חם יצא מפוחם כלב יצא מפורצם בתשמישו עורב יצא משונה מן הבריות.

ועי' מדרש תנחומא (נח סי' יא): וקרא הקדוש ברוך הוא לנח ויאמר לו בחר לך בהמה וחיה ועוף [מאותן] שלא ערבבו את משפחותיהן, שנאמר מכל הבהמה הטהורה, טהורה כשם שנבראת, וכיון שיצאו מן התבה העיד עליהן הקדוש ברוך הוא שלא ערבבו משפחותם, שנא' למשפחותיהם יצאו, לפיכך נזכר להם הקדוש ברוך הוא עם נח, שנא' ויזכר אלהים את נח.

¹⁴¹ עי' ראש השנה (יב ע"א): כתיב הכא וישכו המים, וכתיב התם וחמת המלך שככה.

¹⁴² עי' בראשית רבה (פרשה לג סי' ד): ויסכרו מעינות תהום. אר"א לרעה ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה וגוי' (בראשית ח) אבל לטובה ויסכרו מעינות תהום אבל לא כל מעינות, חוץ ממעיני טבריה ואבלוניס ומערת פמי"ס.

¹⁴³ עי' בראשית רבה (פרשה לג סי' ז): ותנח התיבה בחדש השביעי בשבעה עשר יום לחדש על הרי אררט, זה סיון, שהוא שביעי להפסקת גשמים.

¹⁴⁴ עי' בראשית רבה (פרשה לג סי' ז): ותנח התיבה בחדש השביעי בשבעה עשר יום לחדש על הרי אררט זה סיון שהוא שביעי להפסקת גשמים, לט"ז יום חסרו אמה לארבעת ימים, טפח ומחצה בכל יום, ונמצאת אומר שהיתה התיבה משוקעת במים י"א אמה, וכולהם לששים יום חסרו. ה"ד והמים היו הלך וחסור עד החדש העשירי, זה אב שהוא י' לירידת גשמים.

פרשת נז

שחרבו במרחשון, והוא קורא אותו ראשון ואין זה אלא תשרי שהוא ראשון לכריאת עולם ולרבי יהושע הוא ניסן¹⁴⁵.

(ו) מקץ ארבעים יום – משנראו ראשי ההרים.

את חלון התיבה אשר עשה – לצהר, ולא זה פתח התיבה העשוי לביאה ויציאה¹⁴⁶.

(ז) יצוא ושוב – הולך ומקיף סביבות התיבה, ולא הלך בשליחותו שהיה חושדו על בת זוגו כמו ששנינו באגדת חלק (סנהדרין קח ע"ב¹⁴⁷).

עד יבשת המים – פשומו כמשמעו, אבל מדרש אנדה מוכן היה העורב לשליחות אחרת בעצירת נשמים בימי אליהו, שנאמר (מלכים א' יז ו) והעורבים מביאים לו לחם ובשר¹⁴⁸.

(ח) וישלח את היונה – לסוף שבעה ימים, שהרי כתיב ויחל עוד שבעה ימים אחרים, מכלל זה אתה למד שאף בראשונה הוחיל שבעה ימים¹⁴⁹.

וישלח – אין זה לשון שליחות, אלא לשון שלוח שלחה ללכת לדרכה, ובזו יראה אם קלו המים שאם תמצא מנוח לא תשוב אליו¹⁵⁰.

¹⁴⁵ עי' סדר עולם רבה (פרק ד): רבי יהושע אומר בחדש השני בשבעה עשר [יום] לחדש (בראשית ז יא) זה אייר, שהוא שני לניסן שבו נברא העולם, ובו כימה שוקעת, ולפי ששינו את מעשיהן לפני המקום, שינה עליהן סדרי בראשית. רבי אליעזר אומר בחדש השני בשבעה עשר [יום] לחדש זה מרחשון, שהוא שני לתשרי שבו נברא העולם, ובו כימה עולה, והיא היתה זמנה של רביעה. חכמים כדברי רבי אליעזר למבול, וכדברי רבי יהושע לתקופות. והי הגשם וגו' (שם ז יב), עד מתי, ארבעים יום וארבעים לילה, עד כ"ז בכסלו. ויגברו המים על הארץ חמשים ומאת יום (שם ז כד), עד מתי חמשים ומאת יום, עד אחד בסיון, והמים היו עומדין ודמומים, והרשעים נדונים בהן כל אחד ואחד לפי מעשיו. ויחסרו המים מקצה חמשים ומאת יום וגו', והמים היו הולך וחסור וגו' (שם ח ה), המים היו גבוהים מן הארץ חמש עשרה אמה, וכלו לששים יום, אמה לד' ימים, טפח ומחצה בכל יום. ותנח התבה בחדש השביעי בשבעה עשר יום (שם ח ד), זה סיון, וכשאתה מתחיל למנות משפסקו הגשמים מלירד, נמצאת נחה לששה עשר יום, הא כמה היתה גבוהה מן הארץ, ד' אמות, וכמה היתה משוקעת בתוך המים, י"א אמה. והי מקץ ארבעים יום (שם ח ו), לקץ שהתחילו המים לחסור, בעשרה בתמוז, ויפתח נח את חלון התבה וגו', וישלח את הערב וגו' (שם ח ח), שהה שבעת ימים וישלח את היונה וגו', ולא מצאה וגו' (שם ט ט), שהה עוד שבעת ימים ויסף שלח [את] היונה וגו', ותבא אליו היונה וגו' (שם ט א), שהה עוד שבעת ימים וישלח את היונה ולא יספה שוב אליו עוד (שם ט ב), הלכה וישבה לה על ראשי ההרים, בעשירי באחד לחדש נראו ראשי ההרים (שם ט ה), זה אב, כשאתה מתחיל למנות משהתחילו הגשמים לירד, מאחד באב ועד אחד בתשרי נבלעו המים. והי באחת ושש מאות שנה בראשון וגו' (שם ח יג), מקצת החדש ככולו, למדנו שכיון שנכנס יום אחד בחדש, מונין אותו חדש שלם, וחדש אחד נכנס בשנה, מונין אותה שנה שלמה, שמקצת החדש ככולו ומקצת השנה ככולה.

¹⁴⁶ עי' בראשית רבה (פרשה לג סי' ה): ויהי מקץ ארבעים יום ויפתח נח הדא מסייעא להווא דא"ר אבא בר כהנא חלון.

¹⁴⁷ עי' סנהדרין (קח ע"ב): וישלח את העורב, אמר ריש לקיש, תשובה ניצחת השיבו עורב לנח. אמר לו, רבך שונאני ואתה שנאתני. רבך שונאני, מן הטהורין שבעה מן הטמאים שנים, ואתה שנאתני, שאתה מניח ממין שבעה, ושולח ממין שנים. אם פוגע בי שר חמה או שר צנה לא נמצא עולם חסר בריה אחת, או שמא לאשתי אתה צריך. אמר לו רשע, במותר לי נאסר לי, בנאסר לי לא כל שכן.

¹⁴⁸ עי' בראשית רבה (פרשה לג סי' ה): רבי ברכיה בשם רבי אבא בר כהנא אמר, אמר לו הקב"ה, קבלו, שעתיד העולם להצטרך לו. אמר לו אימתי, אמר לו עד יבשת המים מעל הארץ, עתיד צדיק אחד לעמוד ולייבש את העולם, ואני מצריכו לו. הה"ד והעורבים מביאים לו לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב (מלכים א' יז). ר"י ור' נחמיה. ר"י אומר, עיר היא בתחום בית שאן ושמה ערבי, ר' נחמיה אמר עורבים ממש היו. ומהיכן היו מביאים לו, משלחנו של יהושפט.

¹⁴⁹ עי' זוהר חדש (נח מ ע"א): וא"ר פנחס, אין לך בכל פעם ופעם שלא התעכב הקדוש ברוך הוא גזר דינא של כנסת ישראל שבע שמיטין ושבע יובלות שמא תחזור בתשובה. הה"ד ויחל עוד שבעת ימים אחרים, בר מן קדמאי.

¹⁵⁰ עי' תיקוני זוהר תקונא עשרין וחד ועשרין (נח ע"ב): שלח תשלח, הדא הוא דכתיב וישלח את היונה מאתו. ואתמר ביעקב והי אך יצא יצא לקבל שלח תשלח, ואיננו תרין תרוכין לקבל שני גריש"ן, ואיננו תרין דרועיין. ודא איהו שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך וכו'.

פרשת נזח

- (י) ויחל – לשון המתנה וכן (איוב כט כא) לי שמעו ויחלו והרבה יש במקרא.
(יא) טרף בפיה – אומר אני שזכר היה לכן קוראו פעמים לשון זכר ופעמים לשון נקבה, לפי שכל יונה שבמקרא לשון נקבה, כמו (שה"ש ה יב) כיונים על אפיקי מים רוחצות, (יחזקאל ז טז) כיוני הנאיות כולם הומות, וכמו (הושע ז יא) כיונה פותה.
(יב) חטף – חטף, ומדרש אנדה לשון מזון, ודרשו בפיה לשון מאמר, אמרה יהיו מזונותי מרורין כזית בידו של הקדוש ברוך הוא ולא מתוקין כדבש בידי בשר ודם¹⁵¹.
(יג) וייחל – הוא לשון ויחל, אלא שזה לשון ויפעל וזה לשון ויתפעל, ויחל וימתין וייחל ויתמתן.
(יד) בראשון – לרבי אליעזר הוא תשרי ולרבי יהושע הוא ניסן¹⁵².
(טו) חרבו – נעשה כמין טיט שקרמו פניה של מעלה¹⁵³.
(טז) בשבעה ועשרים – וירידתן בחדש השני ב"ז, אלו אחד עשר ימים שהחמה יתירה על הלבנה¹⁵⁴, שמשפט דור המבול שנה תמימה היה¹⁵⁵.
(יז) יבשה – נעשה נריד כהלכתה¹⁵⁶.
(יח) אתה ואשתך ונו' – איש ואשתו, כאן התיר להם תשמיש המטה¹⁵⁷.
(יט) הוצא – הוצא כתיב, היצא קרי, היצא אמור להם שיצאו, הוצא אם אינם רוצים לצאת הוציאם אתה¹⁵⁸.
(כ) ושרצו בארץ – ולא בתיבה מניד שאף הבהמה והעוף נאסרו בתשמיש¹⁵⁹.
(כא) למשפחתיהם – קבלו עליהם על מנת לידבק במינן.
(כב) מכל הבהמה המהורה – אמר לא צוה לי הקדוש ברוך הוא להכניס מאלו שבעה שבעה,

תרגום: שלח תשלח זהו שכתוב וישלח את היונה מאתו, ונאמר ביעקב ויהי אך יצא יצא כנגד שלח תשלח והם שני זרועות שני גרישי"ן והם שני זרועות. וזהו שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך.
¹⁵¹ עי' עירובין (יח ע"ב), וכן סנהדרין (קח ע"ב): ואמר רבי ירמיה בן אלעזר, מאי דכתיב והנה עלה זית טרף בפיה, אמרה יונה לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, יהיו מזונותי מרורין כזית ומסורין בידיך, ואל יהיו מתוקין כדבש ותלוין ביד בשר ודם. כתיב הכא טרף, וכתוב התם הטריפני לחם חוקי.
¹⁵² עי' לעיל הערה 128.

¹⁵³ עי' בראשית רבה (פרשה לג ס' ז): חרבו המים מעל הארץ נעשית כמין טפוח.
¹⁵⁴ עי' בראשית רבה (פרשה לג ס' ז): הוה צריך קרא למימר אלא בט"ז יום לחדש השני יבשה הארץ. ומה ת"ל בשבעה ועשרים יום לחדש השני יבשה הארץ, אלא אלו י"א יום שימות החמה יתירים על ימות הלבנה. אמר רשב"ג, כל מי שהוא רוצה לידע שימות החמה יתירים על ימות הלבנה י"א יום, יסרוט לו סריטה בכותל בתקופת תמוז, ולשנה הבאה באותו הזמן אין השמש מגעת לשם עד י"א יום. ומכאן אתה יודע שימות החמה יתירים על ימות הלבנה י"א יום.
¹⁵⁵

עי' משנה עדויות (פרק ב משנה י'): אף הוא היה אומר, חמשה דברים של שנים עשר חדש, משפט דור המבול שנים עשר חדש, משפט איוב שנים עשר חדש, משפט המצריים שנים עשר חדש, משפט גוג ומגוג לעתיד לבא שנים עשר חדש, משפט רשעים בגיהנם שנים עשר חדש. שנאמר והיה מדי חדש בחדשו. רבי יוחנן בן נורי אומר, מן הפסח ועד העצרת שנאמר ומדי שבת בשבתו.
¹⁵⁶ עי' בראשית רבה (פרשה לג ס' ז): המים מעל הארץ נעשית כמין טפוח ובחדש השני בכ"ז לחדש יבשה הארץ, נעשית כגריד. זרעו אותה ולא צמחה. למה, שהיה סימן קללה, ואין סימן קללה הוי לברכה, והמתינו עד שירדו גשמים וזרעו.

¹⁵⁷ עי' בראשית רבה (פרשה לד ס' ז): אתה ואשתך ובניך ונשי בניך, רבי יודן ב"ר סימון ורבי יוחנן בשם ר' שמואל ב"ר יצחק, נח, כיון שנכנס לתיבה נאסרה לו פריה ורביה. ה"ד ובאת אל התיבה אתה ובניך לעצמך, ואשתך ונשי בניך לעצמן. וכיון שיצא, התירו. הדא הוא דכתיב צא מן התיבה אתה ואשתך.

¹⁵⁸ עי' ילקוט שמעוני (תורה רמז נט), כל החיה אשר אתך, אמר ר' יודן הוצא כתיב, היצא קרי.
¹⁵⁹ עי' הערה 158.

פרשת נזח

אלא כדי להקריב קרבן מהם¹⁶⁰.

(כא) מנערו – מנערו כתיב, משננער לצאת ממעי אמו ניתן בו יצר הרע¹⁶¹.

לא אסף ולא אסף – כפל הדבר לשבועה, הוא שכתוב (ישעיהו נד ט) אשר נשבעתי מעבור מי נת, ולא מצינו בה שבועה, אלא זו שכפל דבריו והיא שבועה, וכן דרשו חכמים במסכת שבועות (לו ע"א)¹⁶².

(כב) עוד כל ימי הארץ וגו' לא ישבתו – שש עתים הללו, שני חדשים לכל אחד ואחד, כמו ששנינו חצי תשרי ומרחשון וחצי כסליו זרע, חצי כסליו ומבת וחצי שבטו קור וכו'¹⁶³.
קור – קשה מחורף.

חורף – עת זרע שעורים וקטניות החריפין להתבשל מהר, הוא חצי שבט ואדר וחצי ניסן¹⁶⁴.

קציר – חצי ניסן ואייר וחצי סיון.

קיץ – חצי סיון תמוז וחצי אב, הוא זמן לקימת תאנים וזמן שמייבשים אותן בשדות, ושמו קיץ כמו (שמואל ב' זז ב) והלחם והקיץ לאכול הנערים¹⁶⁵.

חום – הוא סוף ימות החמה חצי אב ואלול וחצי תשרי, שהעולם חם ביותר כמו ששנינו במסכת יומא (כט ע"א) שלהי קייטא קשי מקייטא¹⁶⁶.

ויום ולילה לא ישבתו – מכלל ששבתו כל ימות המבול, שלא שמשוט המזלות ולא ניכר בין יום ובין לילה¹⁶⁷.

לא ישבתו – לא יפסקו כל אלה מלהתנהג כסדרן.

פרק ט

(ב) וחתכם – ואימתכם כמו (איוב ו כא) תראו חתת. ואנדה לשון חיות, שכל זמן שהתינוק

¹⁶⁰ עי' בראשית רבה (פרשה לד סי' ט): ויבן נח מזבח לה', ויבן כתיב, נתבונן. אמר, מפני מה צונוי הקב"ה וריבה בטהורים יותר מן הטמאים, אלא להקריב מהן קרבן. מיד, ויקח מכל הבהמה הטהורה וגו'. ר' אלעזר בן יעקב אומר, על מזבח הגדול שבירושלים ששם הקריב אדם הראשון, שנאמר ותיטב לה' משור פר (תהלים סט), מקרין מפריס.

¹⁶¹ עי' בראשית רבה (פרשה לד סי' י): שאל אנטונינוס את רבינו, א"ל, מאימתי יצר הרע נתון באדם, משיצא ממעי אמו או עד שלא יצא ממעי אמו, א"ל, עד שלא יצא ממעי אמו. א"ל לאו, שאילו היה נתון בו עד שהוא במעי אמו, היה חוטט את בני מעיה ויוצא. והודה לו רבי שהשוה לדעת המקרא, שנאמר כי יצר לב האדם רע מנעוריו. ר' יודן אמר מנעוריו כתיב, משעה שהוא ננער לצאת ממעי אמו.

¹⁶² זה לשונו (עי"ש): אמר רבי אלעזר, לאו שבועה הן שבועה, בשלמא לאו שבועה, דכתיב ולא יהיה עוד המים למבול, וכתיב כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי, אלא הן שבועה מנא לן, סברא הוא, מדלאו שבועה, הן נמי שבועה. אמר רבא, והוא דאמר לאו לאו תרי זימני, והוא דאמר הן הן תרי זימני. דכתיב ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול ולא יהיה עוד המים למבול. ומדלאו תרי זימני, הן נמי תרי זימני.

¹⁶³ עי' בבא מציעא (קו ע"ב): חצי תשרי מרחשון וחצי כסליו זרע, חצי כסליו טבת וחצי שבט חורף, חצי שבט אדר וחצי ניסן קור, חצי ניסן אייר וחצי סיון קציר, חצי סיון תמוז וחצי אב קיץ, חצי אב אלול וחצי תשרי חום. רבי יהודה מונה מתשרי רבי שמעון מונה ממרחשון.

ועי' בראשית רבה (פרשה לד סי' יא): א"ר יוחנן לא שמשו מזלות כל י"ב חדש. א"ל רבי יונתן שמשו, אלא שלא היה רשומן ניכר. ר"א ור' יהושע. ר"א אומר לא ישבותו, לא שבתו. רבי יהושע אומר, לא ישבותו, מכלל ששבתו.

¹⁶⁴ עי' לעיל הערה 163.
¹⁶⁵ עי' נדרים (סא ע"ב): תניא, הנודר מפירות הקיץ אין אסור אלא בתאנים. רבן שמעון בן גמליאל אומר ענבים בכלל תאנים. מאי טעמא, דתנא קמא קסבר תאנים מיקצצן בידא, ענבים לא מיקצצן בידא. רבן שמעון בן גמליאל סבר ענבים נמי כי מירדדן מיקצצן בידא.

¹⁶⁶ יומא (כט ע"א): שילהי דקייטא קשיא מקייטא. וסימניך, תנורא שגירא.
¹⁶⁷ עי' בראשית רבה (פרשה לג סי' ג): ר' יהושע אומר לא ישבותו, מכלל ששבתו. א"ר יוחנן, לא שמשו מזלות כל י"ב חדש. א"ל רבי יונתן, שמשו, אלא שלא היה רשומן ניכר.

פרשת נזח

בן יומו חי אין אתה צריך לשומרו מן העכברים, עוג מלך הבשן מת צריך לשומרו מן העכברים, שנאמר ומוראכם וחתכם יהיה, אימתי יהיה מוראכם על החיות, כל זמן שאתם חיים¹⁶⁸.

(ג) לכם יהיה לאכלה – שלא הרשיתי לאדם הראשון לאכול בשר אלא ירק עשב, ולכם כירק עשב שהפקרתי לאדם הראשון נתתי לכם את כל¹⁶⁹.

(ד) בשר בנפשו – אסר להם אבר מן החי, כלומר כל זמן שנפשו בו לא תאכלו הבשר¹⁷⁰.
בנפשו דמו – בעוד נפשו בו.

בשר בנפשו לא תאכלו – הרי אבר מן החי, ואף בנפשו דמו לא תאכלו הרי דם מן החי¹⁷¹.
(ה) ואך את דמכם – אף על פי שהתרתם לכם נטילת נשמה בבהמה, את דמכם אדרוש מהשופק דם עצמו¹⁷².

לנפשתיכם – אף החונק עצמו, אף על פי שלא יצא ממנו דם¹⁷³.
מיד כל חיה – לפי שחמאו דור המבול והופקרו למאכל חיות רעות לשלוט בהן, שנאמר (תהלים מט יג) נמשל בבהמות נדמו, לפיכך הוצרך להזהיר עליהן את החיות.
ומיד האדם – מיד ההורג במזיד ואין עדים אני אדרוש.

מיד איש אחיו – מיד שהוא אוהב לו כאח והרגו שוגג, אני אדרוש אם לא יגלה ויבקש על עונו לימחל. שאף השוגג צריך כפרה, ואם אין עדים לחייבו גלות והוא אינו נכנע, הקדוש ברוך הוא דורש ממנו כמו שדרשו רבותינו ז"ל והאלהים אנה לידו כמסכת מכות (י ע"ב) הקדוש ברוך הוא מזמנן לפונדק אחד וכו'¹⁷⁴.

(ו) באדם דמו ישפך – אם יש עדים המיתוהו אתם, למה כי בצלם אלהים ונו'¹⁷⁵.
עשה את האדם – זה מקרא חסר, וצריך להיות עשה, העושה את האדם וכן הרבה במקרא.

¹⁶⁸ עי' שבת (קנא ע"ב): ותניא רבי שמעון בן אלעזר אומר, תינוק בן יומו חי אין צריך לשומרו מן החולדה ומן העכברים, אבל עוג מלך הבשן מת, צריך לשומרו מן החולדה ומן העכברים. שנאמר ומוראכם וחתכם יהיה, כל זמן שאדם חי, אימתו מוטלת על הבריות. כיון שמת, בטלה אימתו.
¹⁶⁹ עי' סנהדרין (נט ע"ב): אמר רב יהודה אמר רב, אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה. דכתיב לכם יהיה לאכלה, ולכל חית הארץ, ולא חית הארץ לכם. וכשבאו בני נח התיר להם, שנאמר כירק עשב נתתי לכם את כל.

¹⁷⁰ עי' סנהדרין (נט ע"ב): יכול לא יהא אבר מן החי נוהג בו, תלמוד לומר אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו. יכול אף לשרצים, תלמוד לומר אך. ומאי תלמודא, אמר רב הונא, דמו. מי שדמו חלוק מבשרו, יצאו שרצים שאין דמם חלוק מבשרם.

¹⁷¹ סנהדרין (נט ע"א): רבי חנינא בן גמליאל אומר, אף הדם מן החי. תנו רבנן, אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו, זה אבר מן החי. רבי חנינא בן גמליאל אומר, אף הדם מן החי. מאי טעמא דרבי חנינא בן גמליאל, קרי ביה בשר בנפשו לא תאכל, דמו בנפשו לא תאכל. ורבנן, ההוא למישרי שרצים הוא דאתא.

ועי' פסחים (כב ע"ב): למאי הלכתא איתקש אבר מן החי לדם. אמר לך, דם הוא דאיתקש לאבר מן החי. מה אבר מן החי אסור, אף דם מן החי אסור. ואי זה, זה דם הקזה שהנפש יוצאה בו.
¹⁷² משנת רבי אליעזר (פרשה ט): אף ההורג את עצמו, הרי זה שפך דמים, שנ' ואך את דמכם לנפשתיכם אדרש.

¹⁷³ עי' בראשית רבה (פרשה לד ס' יג): אך, להביא את החונק עצמו. יכול כשאול, ת"ל אך. יכול כחנניה מישאל ועזריה, ת"ל אך.

¹⁷⁴ עי' מכות (י ע"ב): ר"ש בן לקיש פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא, ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו וגו'. כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע וגו'. במה הכתוב מדבר, בשני בני אדם שהרגו את הנפש, אחד הרג בשוגג ואחד הרג במזיד. לזה אין עדים ולזה אין עדים. הקב"ה מזמין לפונדק אחד, זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם, וזה שהרג בשוגג יורד בסולם ונפל עליו והרגו. זה שהרג במזיד, נהרג, וזה שהרג בשוגג, גולה.

¹⁷⁵ עי' תרגום יונתן: דיישוד דמא דאינשא בסהדין דיינא מחייבין ליה קטול ודיישוד בלא סהדין מרי עלמא עתיד לאתפרעא מניה ליום דינא רבא ארום בדיוקנא דיי עבד ית אינשא.

פרשת נז

(ז) ואתם פרו ורבו – לפי פשוטו הראשונה לברכה וכאן לצווי, ולפי מדרשו להקיש מי שאינו עוסק בפריה ורביה לשופך דמים¹⁷⁶.

(ט) ואני הנני – מסכים אני עמך, שהיה נח דואג לעסוק בפריה ורביה עד שהכתיחו הקדוש ברוך הוא שלא לשחת את העולם עוד, וכן עשה. ובאחרונה, אמר לו הנני מסכים לעשות קיום וחזוק ברית להבטחתי ואתן לך אות.

(י) חית הארץ אתכם – הם המתהלכים עם הבריות.

מכל יוצאי התבה – להביא שקצים ורמשים.

לכל חית הארץ – להביא המזיקין שאינן בכלל החיה אשר אתכם שאין הילוכן עם הבריות.

(יא) והקימותי – אעשה קיום לבריתי, ומהו קיומו, את הקשת כמו שמסיים והולך.

(יב) לדרת עולם – נכתב חסר שיש דורות שלא הוצרכו לאות, לפי שצדיקים גמורים היו, כמו דורו של חזקיהו מלך יהודה, ודורו של רבי שמעון בן יוחאי¹⁷⁷.

(יד) בענני ענן – כשתעלה במחשבה לפני להביא חשך ואבדון לעולם¹⁷⁸.

(מז) בין אלהים ובין כל נפש חיה – בין מדת הדין של מעלה ובניכם, שהיה לו לכתוב ובני ובין כל נפש חיה, אלא זהו מדרשו, כשתבא מדת הדין לקטרג עליכם (לחייב אתכם) אני רואה את האות ונזכר¹⁷⁹.

(יז) זאת אות הברית – הראהו הקשת ואמר לו הרי האות שאמרתי.

(יח) וחם הוא אבי כנען – למה הוצרך לומר כאן, לפי שהפרשה עסוקה ובאה בשכרותו של נח שקלקל בה חם, ועל ידו נתקלל כנען, ועדיין לא כתב תולדות חם, ולא ידענו שכנען בנו, לפיכך הוצרך לומר כאן, וחם הוא אבי כנען.

(כ) ויחל – עשה עצמו חולין, שהיה לו לעסוק תחלה בנטיעה אחרת¹⁸⁰.

איש האדמה – אדוני האדמה, כמו (רות א ג) אישא נעמי.

ויטע כרם – כשנכנס לתיבה הכניס עמו זמורות ויחורי תאנים¹⁸¹.

(כא) אהלו – אהלה כתיב, רמז לעשרת שבטים שנקראו על שם שומרון, שנקראת אהלה, שגלו על עסקי היין, שנאמר (עמוס ו ו) השותים במזרקי יין¹⁸².

¹⁷⁶ עי' יבמות (סג ע"ב): תניא רבי אליעזר אומר, כל מי שאין עוסק בפריה ורביה כאילו שופך דמים, שנאמר שופך דם האדם באדם דמו ישפך, וכתיב בתריה, ואתם פרו ורבו. רבי יעקב אומר, כאילו ממעט הדמות, שנאמר כי בצלם אלהים עשה את האדם, וכתיב בתריה ואתם פרו וגו'. בן עזאי אומר כאילו שופך דמים וממעט הדמות, שנאמר ואתם פרו ורבו.

¹⁷⁷ עי' בראשית רבה (פרשה לה סי' ב): ויאמר אליהם זאת אות הברית אשר אני נותן ביני ובניכם וגו' לדורות עולם, אמר רבי יודן לדרת כתיב, פרט לשני דורות, לדורו של חזקיהו ולדורו של אנשי כנסת הגדולה, רבי חזקיה מוציא דורן של אנשי כנסת הגדולה, ומביא דורו של ר"ש בן יוחאי.

¹⁷⁸ עי' בראשית רבה (פרשה לה סי' ג): והיה בענני ענן על הארץ ר' יודן בשם רבי יודן בר סימון לאחד שהיה בידו קלוב רותח בקש ליתנו על בנו ונתנו על עבדו והיתה הקשת בענן וראיתה לזכור ברית עולם.

¹⁷⁹ עי' בראשית רבה (פרשה לה סי' ג): וראיתה לזכור ברית עולם בין אלהים זו מדת הדין שלמעלה, ובין כל נפש חיה וגו'. והיתה הקשת בענן וראיתה לזכור ברית עולם בין אלהים ובין כל נפש חיה וגו'. בין אלהים, זו מדת הדין שלמעלה. ובין כל נפש חיה, זו מדת הדין של מטה.

¹⁸⁰ עי' בראשית רבה (פרשה לו סי' ג): ויחל נח איש האדמה נתחלל ונעשה חולין למה ויטע כרם לא היה לו ליטע דבר אחר של תקנה לא יחור אחד ולא גרופית אחת אלא ויטע כרם.

181 עי' בראשית רבה (פרשה לו סי' ג): ומהיכן היה לו, א"ר אבא בר כהנא, הכניס עמו זמורות ונטיעות ויחורים של תאנה וגרופיות לזיתים. הה"ד (בראשית ו) ואספת אליך, אין אדם כונס דבר אא"כ היה צריך לו.

¹⁸² עי' מדרש חסרות ויתרות (נח כב): ויתגל בתוך אהלה, כתיב בה"י וקורין בו"ו אהלו, מלמד שלא

פרשת נזח

ויתגל – לשון ויתפעל.

(כב) וירא חם אבי כנען – יש מרבותינו אומרים כנען ראה והגיד לאביו, לכך הוזכר על הדבר ונתקלל¹⁸³.

וירא את ערות אביו – יש אומרים סרסו ויש אומרים רבעו¹⁸⁴.

(כג) ויקח שם ויפת – אין כתיב כאן ויקחו אלא ויקח, לימד על שם שנתאמן במצוה יותר מיפת, לכך זכו בניו לטלית של ציצית¹⁸⁵, ויפת זכה לקבורה לבניו, שנאמר (יחזקאל לט יא) אתן לנוג מקום שם קבר. וחם שבזה את אביו, נאמר בזרעו (ישעיה כ ד) כן ינהג מלך אשור את שבי מצרים ואת גלות כוש, נערים וזקנים ערום ויהף וחשופי שת וגו'.

ופניהם אחרנית – למה נאמר פעם שניה, מלמד שכשקרבנו אצלו והוצרכו להפוך עצמם לכסותו, הפכו פניהם אחרנית¹⁸⁶.

(כד) בנו הקמן – הפסול והבוזי, כמו (ירמיה מט טו) הנה קמן נתתיך כגוים בזוי באדם¹⁸⁷.
(כה) ארור כנען – אתה גרמת לי שלא אוליד בן רביעי אחר לשמשני, ארור כנך רביעי להיות משמש את זרעם של אלו הגדולים שהוטל עליהם טורח עבודתי מעתה¹⁸⁸. ומה ראה חם שסרסו, אמר להם לאחיו אדם הראשון שני בנים היו לו והרג זה את זה בשביל ירושת העולם, ואבינו יש לו שלשה בנים ועודנו מבקש בן רביעי¹⁸⁹.

(כו) ברוך ה' אלהי שם – שעתיד לשמור הבטחתו לזרעו, לתת להם את ארץ כנען.

ויהי כנען עבד למו – למס עובר.

(כז) יפת אלהים ליפת – מתורגם יפת ירחיב.

וישכון באהלי שם – ישרה שכינתו בישראל. ומדרש חכמים, אף על פי שיפת אלהים

חרבה ירושלים ושומרון אלא בעון שגגת היין, שהרי שומרון נקרא אהלה וירושלים אהליבה (יחזקאל כג ג).

ועי' בראשית רבה (פרשה לו סי' ד ע"ד): וישת מן היין, וישת שתה שלא במדה ונתבזה. א"ר חייא בר אבא בו ביום נטע, בו ביום שתה, בו ביום נתבזה ויתגל בתוך אהלו. ר"י אמר רבי חנין בשם רבי שמואל בר יצחק ויגל אין כתיב כאן אלא ויתגל, גרם גלות לו ולדורות, עשרת השבטים לא גלו אלא בשביל יין, הה"ד (עמוס ו) השותים במזרקי יין, וכתיב (ישעיה ה) הוי משכימי בבקר שכר ירדפו וגו' שבט יהודה ובנימין לא גלו אלא בשביל היין.

¹⁸³ מדרש תנחומא (נח פרק כא): חם ראה כנען נתארה, אמר ר' יהודה אין הקללה שוכנת במקום ברכה, לפי שנאמר ויברך אלהים את נח ואת בניו. ר' נחמיה אומר, כנען ראה והגיד לאביו, חזרה קללה לעיקרה, לפיכך נאמר ויאמר ארור כנען.

¹⁸⁴ עי' סנהדרין (ע ע"א): ופניהם וגו' וייקץ נח מיינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן. רב ושמואל, חד אמר סרסו, וחד אמר רבעו. מאן דאמר סרסו, מתוך שקלקלו ברביעי קללו ברביעי. ומאן דאמר רבעו, גמר וירא וירא. כתיב הכא וירא חם אבי כנען את ערות אביו, וכתיב התם וירא אותה שכס בן חמור וגו'. בשלמא למאן דאמר סרסו, משום הכי קללו ברביעי. אלא למאן דאמר רבעו, מאי שנא רביעי, נלטייה בהדיא, הא והא הואי.

¹⁸⁵ עי' בראשית רבה (פרשה לו סי' ו): ויקח שם ויפת את השמלה. א"ר יוחנן, שם התחיל במצוה תחלה, ובא יפת ונשמע לו. לפיכך זכה שם לטלית, ויפת לפיוולא.

¹⁸⁶ עי' שם: ושימו על שכם שניהם וילכו אחרנית, ויכסו את ערות אביהם. ממשמע שנאמר וילכו אחרנית איני יודע שערות אביהם לא ראו אלא מלמד שנתנו ידיהם על פניהם והיו מהלכין לאחוריהם ונהגו בו כבוד כמורא האב על הבן.

¹⁸⁷ עי' עי' בראשית רבה (פרשה לו סי' ז): ויקץ נח מיינו, נתפרק יינו מעליו. וידע את אשר עשה לו בנו הקטן, בנו הפסול. הה"ד כי מזבח הנחשת קטן מהכיל וגו' (מלכים א ח).

¹⁸⁸ עי' מדרש תנחומא נח (סי' כא): אמרו רבותינו, כשהיה נח בתבה אמר, אילו היו לבני עבדים, כדי שהיו יושבים והם יוצאים לפניהם. אלא כשאצא מן התבה, מה שאני מוליד אעשה אותם עבדים להם. אמר לו, אתה לא הנחת לי להוליד בן רביעי שיהא עבד לאחיו, חייך אני אעשה כנך הרביעי עבד, שנאמר, ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיו לאחיו (בראשית ט כה).

¹⁸⁹ עי' בראשית רבה (פרשה לו סי' ה): וירא חם אבי כנען, אמר להון ואגיד להון. אמר להון, אדם הראשון ב' בנים היו לו, ועמד א' מהן והרג את חברו. וזה, יש לו ג', והוא מבקש לעשותן ד'.

פרשת נזח

ליפת, שבנה כורש שהיה מבני יפת בית שני, לא שרתה בו שכינה, והיכן שרתה במקדש ראשון שבנה שלמה שהיה מבני שם¹⁹⁰.

ויהי כנען עבד למו – אף משיגלו בני שם, ימכרו להם עבדים מבני כנען.
פרק י

(ב) ותירס – זו פרס (יומא י ע"א).

(ח) להיות גבור – להמריד כל העולם על הקדוש ברוך הוא בעצת דור הפלגה¹⁹¹.

(ט) גבור ציד – צד דעתן של בריות בפיו וממען למרוד במקום¹⁹².

לפני ה' – מתכוין להקניטו על פניו¹⁹³.

על כן יאמר כנמרד – על כל אדם מרשיע בעזות פנים, יודע רבונו ומתכוין למרוד בו, יאמר זה כנמרוד גבור ציד

(יא) מן הארץ וגו' – כיון שראה אשור את בניו שומעין לנמרוד ומורדין במקום לבנות המגדל, יצא מתוכם¹⁹⁴.

(יב) העיר הגדולה – היא נינוה, שנאמר (יונה ג ג) ונינוה היתה עיר גדולה לאלהים (יומא י ע"א).

(יג) להבים – שפניהם דומים ללהב.

(יד) ואת פתרוסים ואת כסלוחים אשר יצאו משם פלשתים – משניהם יצאו, שהיו פתרוסים וכסלוחים מחליפין משכב נשותיהם אלו לאלו ויצאו מהם פלשתים¹⁹⁵.

(יח) ואחר נפצו – מאלו נפוצו משפחות הרבה.

(יט) גבול הכנעני – סוף ארצו, כל גבול שבמקרא לשון סוף וקצה.

באכה – שם דבר. ולי נראה כאדם האומר לחבירו, גבול זה מגיע עד אשר תבא לגבול פלוני.

(כ) ללשונותם בארצותם – אף על פי שנחלקו ללשונות וארצות כולם בני חם הם.

(כא) אבי כל בני עבר – הנהר היה שם.

¹⁹⁰ עי' יומא (ט ע"ב): לא הוה שריא שכינה במקדש שני, דכתיב יפת אלהים ליפת וישכן באהלי שם. אף על גב דיפת אלהים ליפת, אין השכינה שורה אלא באהלי שם.

ועי' פסיקתא רבתי (פיסקא לה): אמר רבי יצחק, מפני מה לא שרתה שכינה בבית האחרון שבנו בני הגולה, מפני שבנאו כורש מלך פרס שהוא מזרעו של יפת, לפי שאין שכינה שורה במעשי ידיו של יפת. אבל בית הראשון שבנו בני ישראל בניו של שם שרתה בו שכינה. שנאמר יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם (בראשית ט' כ"ז). עליהם אמר שלמה ומשבח את כנסת ישראל ואומר, אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה (משלי ל"א י') אין הכתוב מדבר אלא כנגד ישראל.

¹⁹¹ עי' בראשית רבה (פרשה כג ס' ז): ויהי כי החל האדם הוא החל להיות גבור בארץ. איתבון, והכתיב וזה החלם לעשות, אמר להם, קיפח על ראשו של נמרוד ואמר זה המרידן עלי.

¹⁹² עי' ילקוט שמעוני תורה (רמז סא): על כן יאמר נמרוד גבור ציד אין כתיב, אלא כנמרוד, מה זה צד את הבריות בפיו, לא גנבת מאן גנב עמך, לא קטלת מאן קטל עמך.

¹⁹³ עי' ילקוט שמעוני תורה (רמז תרעג): כנמרוד גבור ציד לפני ה' שאין תלמוד לומר לפני ה'. אלא שהיה יודע את רבונו ומתכוין למרוד בו.

¹⁹⁴ עי' פסיקתא רבתי (פרשה לג): משעה שנעשה כל העולם קליעה אחת להכעיס להקדוש ברוך הוא, הניח עצתם ויצא לו. כמה שכתב, מן הארץ הוא יצא אשור וגו' (בראשית י' י"א).

ועי' בראשית רבתי נח: ר' אליעזר אומר מפני מה לא מיחה בהם אשור מפני שהיה יודע שעתיד לצאת ממנו סנחריב שהיה מחרף ומגדף כלפי מעלה, ואם ימחה בהם הם אומרים לו, זרעו של אותו האיש מרגז להב"ה ובנו אתה מוחה, לך מחה בזרעך, לכך מן הארץ היא יצא אשור.

¹⁹⁵ עי' בראשית רבה (פרשה לז ס"ה): אמר רבי אבא בר כהנא, פתרוסים וכסלוחים היו מעמידין הוטליסון. היו אלו מגנבין נשותיהן של אלו ואלו מגנבין נשותיהן של אלו. מה יצא מהן, פלשתים גבורים כפתורים ננסיים.

פרשת נח

אחי יפת הגדול – איני יודע אם יפת הגדול אם שם, כשהוא אומר (להלן יא י) שם בן מאת שנה וגו' שנתים אחר המבול, הוי אומר יפת הגדול שהרי בן חמש מאות שנה היה נח כשהתחיל להוליד, והמבול היה בשנת שש מאות שנה לנח, נמצא שהגדול בבניו היה בן מאה שנה, ושם לא הגיע למאה שנה עד שנתים אחר המבול.

אחי יפת – ולא אחי חם, שאלו שניהם כבדו את אביהם וזה בזהו.

(כה) נפלגה – נתבלבלו הלשונות, ונפוצו מן הבקעה ונתפלגו בכל העולם. למדנו שהיה עבר נביא שקרא שם בנו על שם העתיד¹⁹⁶. ושנינו בסדר עולם (פרק א) שבסוף ימיו נתפלגו, שאם תאמר בתחלת ימיו, הרי יקטן אחיו צעיר ממנו והוליד כמה משפחות קודם לכן, שנאמר (פסוק כו) ויקטן ילד וגו', ואחר כך ויהי כל הארץ וגו'. ואם תאמר באמצע ימיו, לא בא הכתוב לסתום אלא לפרש, הא למדת שבשנת מות פלג נתפלגו.

יקטן – שהיה עניו ומקטין עצמו לכך זכה להעמיד כל המשפחות הללו¹⁹⁷.

(כו) חצרמות – על שם מקומו, דברי אגדה¹⁹⁸.

פרק יא

(א) שפה אחת – לשון הקודש¹⁹⁹.

ודברים אחדים – באו בעצה אחת, ואמרו לא כל הימנו שיבור לו את העליונים, נעלה לרקיע ונעשה עמו מלחמה²⁰⁰. דבר אחר, על יחידו של עולם. דבר אחר, ודברים אחדים אמרו אחת לאלף ושש מאות חמשים ושש שנים הרקיע מתמוטט, כשם שעשה בימי המבול בואו ונעשה לו סמוכות²⁰¹.

(ב) ויהי בנסעם מקדם – שהיו יושבים שם כדכתיב למעלה (ו ל) ויהי מושבם וגו' הר הקדם, ונסעו משם לתור להם מקום להחזיק את כלם ולא מצאו אלא שנער.

(ג) איש אל רעהו – אומה לאומה, מצרים לכוש (וכוש לפוט) ופוט לכנען²⁰².

הבה – הזמינו עצמכם כל הבה לשון הזמנה הוא²⁰³ שמכינים עצמן ומתחברים למלאכה או

¹⁹⁶ עי' בראשית רבה (פרשה לז סי' ז): ולעבר יולד שני בנים, שם האחד פלג, כי בימיו נפלגה הארץ. רבי יוסי ורשב"ג רבי יוסי אומר, הראשונים, ע"י שהיו מכירים את ייחוסיהם, היו מוציאים שמן לשם המאורע, אבל אנו, שאין אנו מכירים את ייחוסינו, אנו מוציאים לשם אבותינו. רשב"ג אומר, הראשונים, על ידי שהיו משתמשים ברוח הקודש, היו מוציאים לשם המאורע, אבל אנו, שאין אנו משתמשים ברוח הקודש, אנו מוציאים לשם אבותינו. א"ר יוסי בן חלפתא נביא גדול היה עבר שהוציא לשם המאורע. הה"ד ולעבר יולד שני בנים וגו'.

¹⁹⁷ עי' בראשית רבה (פרשה לז סי' ז): למה נקרא שמו יקטן, שהיה מקטין את עצמו ואת עסקיו. ומה זכה, זכה להעמיד י"ג משפחות.

¹⁹⁸ עי' ילקוט שמעוני נ"ך (רמז תתרע"ג): ואת חצרמות ואת ירח, רב הונא אמר, מקום הוא ששמו חצרמות, שהם אוכלין כרישין ולובשים כלי פפייר, ומצפים למיתה בכל יום. ושמואל אמר, אפילו כלי פפייר אין להם.

¹⁹⁹ עי' ירושלמי מגילה (פרק א הלכה ט): כתיב, ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים. ר' לעזר ור' יוחנן. חד אמר, שהיו מדברים בשבעים לשון, וחורנה אמר, שהיו מדברים בלשון יחידו של עולם בלשון הקודש.

²⁰⁰ עי' בראשית רבה (פרשה לח סי' ו): ר"א ורבי יוחנן ר"א אומר ודברים אחדים דבורים אחדים מעשה דור המבול נתפרש, מעשה דור הפלגה לא נתפרש. ודברים אחדים, שאמרו דברים חדים על ה' אלהינו ה' אחד ועל אברהם בארץ. אמרו, אברהם זה פרדה עקרה הוא אינו מוליד, ועל ה' אלהינו אמרו, לא כל הימנו לבור לו את העליונים וליתן לנו את התחתונים, אלא באו ונעשה לנו מגדל ונעשה עבודת כוכבים בראשו, וניתן חרב בידה, ותהא נראית כאלו עושה עמו מלחמה.

²⁰¹ עי' בראשית רבה (פרשה לח סי' ו): ודברים אחדים שאמרו דברים חדים. אמרו, אחת לאלף ותרנ"ו שנה הרקיע מתמוטט בואו ונעשה סמוכות, אחד מן הצפון ואחד מן הדרום ואחד מן המערב. וזה שכאן סומכו מן המזרח. הה"ד ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים.

²⁰² עי' מדרש תנחומא פרשת נח (סי' כה): ויאמרו איש אל רעהו (בראשית יא ג). מהו איש אל רעהו, כוש למצרים, ומצרים לפוט, ופוט לכנען.

פרשת נזח

לעצה או למשא. הבה הזמינו אפריילי"ר בלע"ז [להיכון].
לבנים – שאין אבנים בבבל שהיא בקעה²⁰⁴.
ונשרפה לשרפה – כך עושין הלבנים שקורין טיולי"ש בלע"ז [רעפים], שורפים אותן
ככבשן.
לחמר – לטוח הקיר.
(ד) פן נפוץ – שלא יביא עלינו שום מכה להפיצנו מכאן.
(ה) וירד ה' לראות – לא הוצרך לכך, אלא בא ללמד לדיינים שלא ירשיעו הנדון עד
שיראו ויבינו במדרש רבי תנחומא (אות יח)²⁰⁵.
בני האדם – אלא בני מי, שמא בני חמורים וגמלים, אלא בני אדם הראשון שכפר את
הטובה ואמר (ג יב) האשה אשר נתתה עמדי, אף אלו כפרו בטובה למרוד במי שהשפיעם
טובה ומלטם מן המבול²⁰⁶.
(ו) הן עם אחד ושפה אחת – כל טובה זו יש עמהן שעם אחד הם ושפה אחת לכולם, ודבר
זה החלו לעשות²⁰⁷.
החלם – כמו אמרם, עשותם, התחילו הם לעשות.
לא יבצר מהם וגו' לעשות – בתמיה, יבצר לשון מניעה כתרנומו, ודומה לו (תהלים עו ג)
יבצור רוח נגידים.
(ז) הבה נרדה – בבית דינו נמלך, מענותנותו היתירה²⁰⁸.
הבה – מדה כנגד מדה, הם אמרו הבה נבנה, והוא כנגדם מדרד ואמרי הבה נרדה²⁰⁹.
ונבלה – ונבלבל, נו"ן משמש בלשון רבים, וה"א אחרונה יתירה כה"א של נרדה.
לא ישמעו – זה שואל לבנה וזה מביא מיט, וזה עומד עליו ופוצע את מוחו²¹⁰.
(ח) ויפץ ה' אותם משם – בעולם הזה²¹¹. מה שאמרו פן נפוץ נתקיים עליהם, הוא שאמר

²⁰³ זהר שמות יח ע"א.

²⁰⁴ ע"י במדבר רבה (פרשה יד סי' ג): א"ר אבהו, ואל תתמה, והכתיב (דניאל ו) והיתית אבן חדא ושומת על פום גובא. וכי יש אבנים בבבל, אלא מלמד שעמדה מארץ ישראל ובאתה וישבה לה ע"פ הגוב.

²⁰⁵ וזה לשון המדרש: וירד ה' לראות, וכי הוא צריך לרדת ולראות, והלא הכל צפוי וגלוי לפניו, שנאמר ידע מה בחשוכא ונהורא עמה שרא (דניאל ב), אלא ללמד לבריות שלא לגמור את הדין, ושלא לומר דבר מה שלא רואין.

²⁰⁶ ע"י בראשית רבה (פרשה לח סי' ט): אשר בנו בני האדם. א"ר ברכיה, וכי מה נאמר, בני חמריא או בני גמליא, אלא בנוי דאדם קדמאת, מה אדם הראשון אחר כל הטובה שעשיתי עמו, אמר האשה אשר נתתה עמדי וגו', כך שנתים מדור המבול עד דור הפלגה.

²⁰⁷ בראשית רבה (פרשה לח סי' ט): ויאמר ה', הן עם אחד ושפה אחת לכולם, רבי יהודה ורבי נחמיה. רבי יהודה אומר, הואיל והן עם אחד ושפה אחת, אם עושין הן תשובה אני מקבלן. רבי נחמיה אומר, מי גרם להם שימרדו בי, לא על ידי שהם עם אחד ושפה אחת.

²⁰⁸ ילקוט שמעוני נ"ך (רמז תרסז): רבי שמעון אומר, בשעה שבנו בני אדם את המגדל, קרא הקדוש ברוך הוא לשבעים מלאכים המסבבים את כסא כבודו ואמר להם, בואו ונבלבל לשונם לשבעים אומות, לשבעים לשון, שנאמר הבה נרדה, ארדה אין כתיב כאן, אלא נרדה, והפילו גורלות ביניהם, שנאמר בהנחל עליון גוים, בהפרידו בני אדם, ונפל גורלו של הקדוש ברוך הוא על אברהם וזרעו, שנאמר, כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו.

²⁰⁹ ע"י מדרש תנחומא בשלח (פרק יב): אנשי מגדל במה שנתגאו בו נפרע מהן, הם אמרו הבה נבנה לנו עיר וגו' (שם יא), בו נפרע מהן, שנאמר הבה נרדה ונבלה שם שפתם וגו'.

²¹⁰ בראשית רבה (פרשה לח סי' י): א"ר אבא בר כהנא משפתם אעשה נבלה, הוה חד מנהון אמר לחבריה אייתי לי קולב, והוא הוה יהיב ליה מגרופי. הוה מחי ליה ופצע מוחיה, הה"ד משפתם אעשה נבלה.

²¹¹ ע"י לקמן הערה 213.

פרשת נז

שלמה (משלי י כד) מגורת רשע היא תבואנו²¹².

(ט) ומשם הפיצם – למד שאין להם חלק לעולם הבא²¹³. וכי אי זו קשה של דור המבול או של דור הפלגה, אלו לא פשטו יד בעיקר ואלו פשטו יד בעיקר, כביכול להלחם בו, ואלו נשטפו ואלו לא נאבדו מן העולם, אלא שדור המבול היו גזלנים והיתה מריבה ביניהם, לכך נאבדו. ואלו היו נוהגים אהבה וריעות ביניהם, שנאמר שפה אחת ודברים אחדים, למדת ששנוי המחלוקת וגדול השלום²¹⁴.

(י) שם בן מאת שנה – כשהוליד את ארפכשד שנתים אחר המבול.

(כח) על פני תרח אביו – בחיי אביו. ומדרש אגדה, יש אומרים שעל ידי אביו מת, שקבל תרח על אברם בנו לפני נמרוד על שכנת את צלמיו והשליכו לכבשן האש. והרן יושב ואומר בלבו, אם אברם נוצח אני משלו, ואם נמרוד נוצח אני משלו, וכשניצל אברם אמרו לו להרן משל מי אתה, אמר להם הרן משל אברם אני, השליכוהו לכבשן האש ונשרף, וזהו אור כשדים²¹⁵. ומנחם בן סרוק פירש, אור בקעה, וכן (ישעיה כד טו) באורים כבדו ה', וכן (שם יא ח) מאורת צפעוני כל חור, ובקע עמוק קרוי אור.

(כט) יסכה – זו שרה על שם שסוכה ברוח הקודש, ושהכל סוכין ביפיה²¹⁶. ועוד יסכה לשון נסיכות, כמו שרה לשון שררה.

(לא) ויצאו אתם – ויצאו תרח ואברם עם לוט ושרי.

(לב) וימת תרח בחרן – לאחר שיצא אברם מחרן ובא לארץ כנען, והיה שם יותר מששים שנה, שהרי כתוב (יב ד) ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן, (פסוק כו) ותרח בן שבעים שנה היה כשנולד אברם, הרי מאה ארבעים וחמש לתרח כשיצא אברם מחרן, עדיין נשארו משנותיו הרבה, ולמה הקדים הכתוב מיתתו של תרח ליציאתו של אברם, שלא יהא הדבר מפורסם לכלם, ויאמרו לא קיים אברם את כבוד אביו, שהניחו זקן והלך לו, לפיכך קראו הכתוב מת, שהרשעים אף בחייהם קרויים מתים והצדיקים אף במיתתן קרויים חיים, שנאמר (שמואל ב' כג כ) ובניהו בן יהוידע בן איש חי²¹⁷.

²¹² עי' מדרש תנחומא (נח סי' יח) שאלולי לא בנו היו אומרים אלו בנינו היינו עולין לשמים והיינו נלחמים כנגדו והצלחה להם, ועשו הביט בהם, והפיצם. שנאמר ויפץ ה' אותם משם. אמר להם, אתם אומרים פן נפוצ, תהיו נפוצים על פני כל הארץ. הה"ד, מגורת רשע היא תבואנו (משלי י).

²¹³ עי' (סנהדרין קז ע"ב): דור הפלגה אין להם חלק לעולם הבא שנאמר ויפץ ה' אותם משם על פני כל הארץ וכתוב ומשם הפיצם, ויפץ ה' אותם בעולם הזה, ומשם הפיצם ה' לעולם הבא.

²¹⁴ עי' בראשית רבה (פרשה לח סי' ו): דור הפלגה אמרו, לא כל הימנו שיבור לו את העליונים וליתן לנו את התחתונים אלא בואו ונעשה לנו מגדל ונעשה עבודת כוכבים בראשו ונתן חרב בידה ותהי נראת כאלו עושה עמו מלחמה. אותן של דור המבול לא נשתיירה מהן פליטה, ואלו של דור הפלגה נשתיירה מהם פליטה, אלא דור המבול, על ידי שהיו שטופים בגזל שנא' (שם כד) גבולות ישיגו עדר גזלו וירעו, לפיכך לא נשתייר מהן פליטה. אבל אלו, על ידי שהיו אוהבים זה את זה, שנאמר ויהי כל הארץ שפה אחת, לפיכך נשתיירה מהן פליטה. רבי אומר גדול השלום, שאפילו ישראל עובדים עבודת כוכבים ושלום ביניהם, אמר המקום, כביכול איני יכול לשלוט בהן כיון ששלום ביניהם. שנאמר (הושע ד) חבור עצבים אפרים הנח לו. אבל משנחלקו מה הוא אומר, (שם) חלק לבם עתה יאשמו. הא למדת, גדול השלום ושנואה המחלוקת.

²¹⁵ עי' בראשית רבה (פרשה לח סי' יג): הוה תמן הרן, קאים פלוג. אמר, מה נפשך, אם נצח אברהם, אנא אמר מן דאברהם אנא, ואם נצח נמרוד, אנא אמר דנמרוד אנא. כיון שירד אברהם לכבשן האש וניצול, אמרין ליה דמאן את אמר להון מן אברהם אנא. נטלוהו והשליכוהו לאור ונחמרו בני מעיו, ויצא ומת על פני תרח אביו. הה"ד (שם יב) וימת הרן על פני תרח וגו'.

²¹⁶ עי' מגילה יד ע"א: אמר רבי יצחק יסכה זו שרה, ולמה נקרא שמה יסכה, שסכתה ברוח הקדש. שנאמר כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה. דבר אחר יסכה שהכל סוכין ביופיה.

²¹⁷ עי' בראשית רבה (פרשה לט סי' ז): ויאמר ה' אל אברם, לך לך, מה כתיב למעלה מן הענין, וימת תרח בחרן, א"ר יצחק, אם לענין החשבון ועד עכשיו, מתבקש לו עוד ששים וחמש שנים, אלא בתחלה

פרשת נזח

בחרן – הנזח הפוכה, לומר לך עד אברם היה חרון אף של מקום בעולם.

אתה דורש הרשעים קרוים מתים בחייהן, לפי שהיה אברהם אבינו מפחד ואומר אצא ויהיו מחללין בי שם שמים ואומרים הניח אביו והלך לו לעת זקנתו. אמר ליה הקב"ה, לך אני פוטרך מכיבוד אב ואם, ואין אני פוטר לאחר מכיבוד אב ואם. ולא עוד, אלא שאני מקדים מיתתו ליציאתך בתחלה, וימת תרח בחרן, ואח"כ ויאמר ה' אל אברם.